

Хижна О. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ЕСТЕТИЧНІ ЦІННОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядаються проблеми мистецької освіти студентів педагогічних університетів, формування їхніх ціннісних орієнтацій через призму консолідації українського суспільства, пропонуються шляхи їх вирішення. Підкреслюється, що важливим завданням педагогічної науки є розробка системи художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів музики.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, естетичні цінності, художньо-педагогічна підготовка, навчальна діяльність, мистецька освіта

В умовах розвитку світової культури ХХІ століття мистецька освіта України набуває нових рис та виходить на якісно новий рівень, маючи чітку тенденцію до удосконалення. Мистецька освіта дає змогу зберегти національні надбання народу, формувати культурний фонд нації. У цьому контексті варто зазначити, що лише у плеканні атмосфери потягу до Краси та Добра можна виховувати людину, яка володітиме почуттям власної гідності, соціальної відповідальності, цінуватиме духовні та матеріальні надбання, шануватиме індивідуальність кожної особистості, чутливої до навколишнього світу і буде здатною творчо збагачувати його, особливо в кризові й трансформаційні періоди суспільного розвитку, коли закономірно загострюється потреба у моральних орієнтирах, у виробленні стратегії мистецької освіти на основі пріоритетів інтересів особистості, її внутрішнього світу.

Загальносвітова системна криза духовності, демократичних і соціальних інститутів, глобальні проблеми, реформи, що явно буксують в Україні, роблять небезпідставною тривогу з приводу гуманітарної катастрофи. Технічні досягнення цивілізації, спокуса матеріальними благами змушують молодь, майбутніх учителів музики зокрема, з одного боку, шукати шляхи і механізми актуалізації й адаптації традиційних загальнолюдських цінностей до нових реалій. З другого, – величезний потенціал духовності залишається істотно не задіяним в українському соціокультурному просторі. Якою постає роль в цьому потенціалі естетичного і як його оптимально задіяти – проблема малодосліджена і, безумовно, актуальна як сама по собі, так і в контексті більш широкої і не менш релевантної проблеми – специфіки консолідуючої функції духовних цінностей у розвитку українського суспільства. Незважаючи на чималу кількість наукових розвідок з цієї проблематики (зокрема, роботи

В. Андрущенко, В. Баранівського, В. Беха, С. Клепка, В. Кременя, В. Лутая та ін.), цей аспект не отримав достатнього опрацювання. У наукових розробках Б. Гершунського, І. Зязюна проблема професійної підготовки майбутнього вчителя розглядається з погляду філософії освіти через категорії суб'єкта, цілісності, діалогу, саморозвитку, свободи. Науковий пошук В. Бутенка, І. Карпенко, Л. Коваль, А. Козир, Л. Масол, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Шевнюк, Б. Юсова дали поштовх новому етапу наукових досліджень в галузі мистецької освіти в Україні, який сприяє становленню методології мистецької освіти як вчення про закономірності, принципи і методи пізнання і перетворення дійсності засобами мистецтва в особистісно зорієнтованому освітньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій – В. Крисаченка, М. Степика, О. Власюка, С. Здіорука, А. Оганова, М. Поповича, Ю. Габермаса, в яких започатковано часткове розв'язання проблеми формування естетичних цінностей особистості, – показує необхідність аналізу значного потенціалу естетичних цінностей крізь призму консолідації українського суспільства – що і є **метою статті**.

Початковою мірою антропологічного виміру суспільства є не лише матеріальний достаток, але й духовна розвиненість. Сакраментальні “Краса врятує світ”, “В людині все має бути прекрасним” залишаться красивими деклараціями, поки на рівні державних програм і механізмів їх практичної реалізації не буде усвідомлено, що людина і суспільство – це системи, в яких взаємозв'язаними і взаємозалежними є всі складові. Українське суспільство зможе досягти нової цивілізаційної якості за рахунок нової матеріальної і духовної якості людей. Щоб сформувати і виховати таку особистість майбутнього вчителя музики, як мінімум, необхідно:

1) визнати духовну культуру пріоритетною в розвитку суспільства і, відповідно до такого визнання, істотно скоректувати комплексні зусилля системи освіти, виховання, індустрії дозвілля;

2) законодавчо закріпити: а) чіткі процедури впливу громадян на депутатів всіх рівнів; б) для посадовців всіх рангів – пріоритет прав і свобод громадян [4, с. 120-122];

3) максимально культивувати: а) духовне, насичене змістом, піднесене, класичне, елітарне мистецтво, що сприяє індивідуалізації; б) національні, вітчизняні, слов'янські, православні, християнські художньо-естетичні традиції; в) вільний естетичний вибір та індивідуальну свободу; г) повноцінне задоволення різноманітних естетичних потреб і смаків;

4) подолати: а) атрофованість і дезорганізованість “середнього класу”, його виключеність з процесу керування державою; б) соціальну пасивність

громадян, тобто інкорпорувати їх в роботу новоутворені інститути громадського суспільства.

Дисципліни гуманітарного, світоглядно-культурологічного та художньо-естетичного циклу знаходяться в центрі проблем, пов'язаних з формуванням ціннісних орієнтацій, заснованих на гуманістичних цінностях культури і освіти. На думку Г. М. Падалки, – “...переакцентування педагогічного мислення із завдань вузько-мистецького на широкий художньо-гуманістичний розвиток учня – нагальна потреба удосконалення сучасної мистецької освіти”[11, с. 59].

Сфера прояву естетичного поширюється на все буття людини, що дає підставу вважати його разом з етичним і релігійним початковою мірою антропологічного виміру суспільства. Немає такого явища, предмета, який не міг би стати об'єктом естетичного сприйняття. Виділити універсальні об'єктивні властивості як естетично значущі – проблематично. Може йти мова лише про пошук істотно відносних закономірностей, тенденцій, типологічних і концептуальних моделей, про інтерпретацію культурних парадигм, національної ментальності, підходах, заснованих на плюралістичній методології.

Ще М. Хайдеггер і М. Вебер показали, що особливості гуманітарного знання полягають в тому, що воно “щоб бути точним, – має бути нестрогим”. Проблематичність об'єктивного аналізу культурного життя, співвіднесеного з цінностями, обумовлена безкінечністю й динамізмом предмета дослідження.

У створенні естетичних цінностей домінує суб'єктивне. Класичне визначення універсального, інваріантного критерію естетичної якості запропонував ще І. Кант, за яким таким критерієм є “незацікавленість суджень смаку”, “доцільність без мети”, при яких виникає почуття задоволення, не обтяжене прагматичними інтересами й метою [7, с. 322].

Естетичні цінності артикують себе за допомогою форму, символу, метафору. Вони чуттєво-конкретні і містять елементи абстрагування, ідеалізації, символізації тощо. Мова і значення естетичного будується на уяві та асоціаціях. Саме “галузь виразних форм, даних як самостійна й чуттєво безпосередньо сприймана цінність” є предметом естетики [10, с. 461].

У процесі естетичного сприйняття і відношення включається та функціонує весь психофізіологічний апарат людини. У різнобарвному спектрі естетичних переживань людина може виявитися в усіх своїх життєвих іпостасях. Найважливішою ознакою естетичних відносин та оцінок є їхній ні з чим не зрівняний максимальний ступінь індивідуалізованості й

свободи. Пояснюється це тим, що естетична думка ґрунтується на глибоко суб'єктивному відчутті задоволення й незадоволення. Воно менш за все піддається сторонньому контролю й тиску, тим більше що часто виникає інтуїтивно, несвідомо, наче осяяння.

В естетичних судженнях студентів, з одного боку, відсутня необхідність підкорення нормативним вимогам, всезагальним встановленням. Тому й самі норми тут вельми динамічні. Звідси виключно високий ступінь свободи естетичного вибору. В естві, багатозначність естетичної цінності – наслідок суб'єктивної свободи. Різноманіття оцінок обумовлене різноманіттям естетичних смаків. З другого боку, жорсткі нормативні вимоги поширюються, наприклад, на релігійне мистецтво з його проникненням у церковний простір.

Нерідко бувало, що нормативність примусово насаджувалася. Приклади тому – культура пролетарська, нацистської Німеччини, метод соцреалізму, фанатичне нав'язування національного або іноземного. Їх об'єднує загальна особливість – ідея підкорення авторитету, партії, служінню державі, владі. В цьому випадку втрачається самоцінність і свобода естетичного вибору.

Естетичні цінності культивують індивідуальну свободу, співвіднесену з внутрішнім світом людини, з потребою зрозуміти й виразити себе. Естетичне породжується індивідуальністю й останній адресовано.

Естетична теорія до ХХ століття свої ціннісні параметри поєднувала переважно з пізнавальною природою творчості. В науковому побуті переважали поняття мімесису, наслідування, відтворення, віддзеркалення. Мистецтво порівнювали з дзеркалом, поверненим до зовнішнього світу. Воно прагнуло відображення прекрасного й гармонійного.

Естетика минулого століття звернулася насамперед до внутрішнього світу людини. Провідною стала ідея самовираження митця. Така зміна в ціннісній орієнтації мистецтва пояснюється руйнацією колишніх ідеалів, особливо просвітницьких, що обіцяли благоденство людині й життєдайне перетворення суспільства і культури. Такий поворот в суспільній свідомості провіщали філософи життя, персоналісти і екзистенціалісти. Естетичні цінності стали сприйматися автономними, самоцінними й самодостатніми.

Ще з язичництва віра й мистецтво, взаємопроникаючи одне в одне, обдарували світову культуру неминущими духовними цінностями. Що ж до культового мистецтва справедливою є теза: “іконою не милуються, на неї моляться”. В класичній іконі, наприклад, ми маємо “паритет” між релігійним і естетичним. З погляду богослов'я, культура є наслідком релігії, тому П. Флоренський слушно стверджував, що культура є побічним пагоном культу.

Сьогодні багато церков зближуються із модерністським мистецтвом, адаптивність до якого зумовлено неминучістю визнання церквою особливої значущості для неї естетичних цінностей, необхідності їх постійного оновлення.

З другої половини минулого століття упевнено заявив про себе постмодернізм, в якому визнання самодостатності естетичного досягає таких меж, що воно практично не дистанціюється від зовнішнього світу й подібно стародавньому міфу стає такою ж реальністю, як і все навкруги. Постмодернізм істотно відмовився від цінностей класичної естетики. В ньому аполонійське витісняється діонісійським, гармонійна впорядкованість класичних зразків змінюється дисгармонійністю й алогізмом. В художньому процесі відсутня будь-яка визначена творча домінанта. Постмодернізм з його філософією різноманітності (деконструктивізму) заперечує структурну цілісність форм, віддаючи перевагу мозаїчності та еkleктизму, абсурду й хаосу, скептицизму та ентропії.

Отже, Україна, яка прагне бути дійсно цивілізованим, правовим, розвинутим, консолідованим, громадянським і суто демократичним суспільством, має проголосити гуманітарність як головний пріоритет [10, с. 81-90]. У контексті вищезазначеного це, зокрема, означає: в світі духовного є три сфери людського буття, що стали підставою культури, – краса, віра і моральність.

Вирішення проблеми консолідації суспільства як чинника безпеки держави і пошуку внутрішніх механізмів самоорганізації вимагає формування українського соціокультурного простору на європейському континенті. Прогресивний розвиток держави, її авторитет залежить значною мірою від ступеня єдності й згуртованості народу. Чим більш організована нація, тим менше конфліктів у суспільстві, а у країні більше перспектив розвитку.

Об'єктивно консолідація українського суспільства ускладнюється: 1) розколом України, обумовленим, зокрема, відмінністю культур південно-східного і західного регіонів; 2) реально існуючою серединною основою між українською й російською ідентичністю, яка суперечить логіці консолідуючої державності; 3) тим, що Україна зазнала впливу трьох цивілізаційних історичних систем – європейської, східної (азіатської) і південної (мусульманської); 4) слабкою активністю громадян в публічній сфері, обумовленою, зокрема, недовірою до влади.

Процеси глобалізації й міграції примушують враховувати наднаціональні цінності – загальнолюдські, демократичні, ліберальні. Тому

конструктивний шлях консолідації – культивування почуття громадянськості з її правовим і соціально-економічним наповненням [8, с. 122-123].

Україна є гетерогенним суспільством, в якому різні соціальні шари й етнокультури представляють різну ідентичність, яка не зводиться до загального знаменника “українства”. Українська національна ідентичність (що розуміється навіть як національна самосвідомість) не є унітарною, вона складно структурована й істотно неоднорідна. Дефіцит національної та громадянської ідентичності призводить до реальної відчуженості держави від особистості та, як наслідок – до високих установок на еміграцію. Аналіз майже двох десятиліть державної незалежності ясно показує, що багато людей, на жаль, через низьку загальну і особливо політико-правову культуру, примітивно розуміють демократію. Тому, з одного боку, вони самі стають добровільними жертвами тотальної брехні й маніпуляцій, з другого, – самі провокують і заохочують правовий нігілізм та підміну професіоналізму амбіціями й демагогією.

У контексті українських реформ важливо для збереження власної ідентичності знайти адекватні імперативи та ефективні механізми консолідації різних підсистем з перспективою інтеграції в базову архетипну модель української історичної системи як феномена європейської цивілізації. Європейський вибір нашої держави може розглядатися як внутрішній інтеграційний механізм самоорганізації сучасного українського соціуму.

Існує два види цінностей, що духовно опромінюють людське життя – релігійні та естетичні. Одні даровані тим, хто сповідує Віру, інші – всьому людству [12]. Їх консолідуючий потенціал невичерпний у тому значенні, про яке говорив М. Бердяєв “Без Бога неможливо створити нічого красивого. Без Бога можна створити тільки неподобство” [2].

Культуру художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики ми розглядаємо як міру, на основі якої можна оцінювати діяльність у цій галузі, це саме той “фокус”, який переводить її на якісно інший щабель. Під час формування культури художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики важливо враховувати такі аспекти:

1. Рефлексія педагога на власний психолого-педагогічний досвід. Для цього необхідно освоїти способи аналізу і варіювання умов, факторів, які їх супроводжують, і результатів локальних і масштабних педагогічних ситуацій з інших (насамперед, психологічних) позицій. Гнучкий підхід до педагогічного досвіду педагога, кваліфікований аналіз і вибірково-оцінне ставлення до раніше засвоєних методів у поєднанні із засвоєнням нових психологічних знань забезпечують продуктивний синтез психолого-

педагогічних знань, новий рівень професійної компетентності.

2. Рефлексія розкривається у використанні аналізу художньо-педагогічної діяльності та її результатів, що охоплює оцінювання професійного рівня, прогнозування професійної успішності, організацію самопізнання та самодіагностики, підтримання стійкого оперативного зворотного зв'язку (від вихованців, колег, адміністрації).

3. Формування орієнтувально-пошукової позиції педагога щодо будь-яких аспектів свого і "чужого" (запозиченого) педагогічного досвіду. Сформованість такої позиції забезпечує обґрунтований підхід до оцінювання можливостей і особливостей реалізації конкретних способів педагогічної взаємодії, визначення умов і меж їх застосування.

4. Формування цілісного підходу до аналізу проблемних педагогічних ситуацій. Особливість таких ситуацій в освітньому процесі полягає у наявності великої кількості учасників зі своїми ролями, способами взаємодії та інтересами. Тому спроби розв'язати проблемну ситуацію, спираючись лише на локальні ознаки, можуть бути невдалими.

5. Формування уміння розв'язувати завдання колегіально з іншими учасниками (вихованцями, колегами). Це забезпечує можливість зіставлення своїх поглядів з поглядами колег, батьків, пошуку оптимальних рішень не лише завдяки відстоюванню власних позицій, а й за допомогою аналізу інших пропозицій, спільного їх генерування.

З вищевказаного можна зробити висновок про те, що в процесі художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики відбувається формування естетичних орієнтацій, становлення культури художньо-педагогічної діяльності – професійної якості, що забезпечує його творчий розвиток. Перспективи вивчення означеної проблеми полягають у визначенні закономірностей розгортання художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики з урахуванням особливостей функціонування в освітніх закладах різного соціокультурного призначення. Подальший розвиток наукового осмислення модернізації мистецької освіти вчителя музики вимагає розгляду таких проблем, як професійне самовизначення майбутніх фахівців, шляхи забезпечення якості їхньої підготовки в умовах євроінтеграції, проектування культурологічних основ художньо-педагогічної підготовки студентів.

Використана література:

1. Андрущенко В. П. Національна доктрина розвитку освіти: потреба, принципи, пріоритети. Управління якістю професійної освіти : збірник наукових праць. – Донецьк : ТОВ "Лебідь", 2001. – 372 с.
2. Бердяев Н. А. Смысл истории. – М. : Мысль. – 1990. – 175 с.

3. Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. та ін. Український соціум / за ред. В. С. Крисаченка. – К. : Знання України, 2005. – 792 с.
4. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. – Львів : Літопис, 2000. – 318 с.
5. Дулин П. Г. Правовые ценности как фактор консолидации украинского общества // Украина в системе современных цивилизаций: трансформации государства и гражданского общества: Материалы международной конференции. – Одесса, 2006. – С. 120-122.
6. Дулин П. Г., Ковалевич В. В. Роль православия в социально-психологической реабилитации человека, живущего в постсоветском пространстве // Стратегія соціально-психологічного та медико-біологічного забезпечення життєдіяльності людини : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Миколаїв: МДУ, 2005. – С. 48-53.
7. Кант И. Соч. : в 6 т. – М., 1966. – Т. 1. – 654 с.
8. Ковалевич В. В. Гуманитарная ценность права в развитии украинского общества // Украина в системе современных цивилизаций: трансформации государства и гражданского общества: Материалы международной конференции. – Одесса, 2006. – С. 122-123.
9. Крисаченко В. С., Степико М. Т., Власюк О. С. та ін. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / за ред. В. С. Крисаченка. – К. : НІСД, 2004. – 648 с.
10. Оганов А. А. Эстетические идеалы // Философия: Университетский курс / под общ. ред проф. С. А. Лебедева. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. – С. 454-478.
11. Падалка Г. М. Модернізація мистецької освіти як наукова проблема // Науковій вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (зб. наук. праць), спец. вип. “Мистецька освіта: сучасний стан і перспективи розвитку”. – Ч. 1. – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2006. – 268 с.
12. Попович М. В. Концепція національної ідеї та механізми її впровадження // Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / М. В. Попович, А. М. Єрмоленко, В. Б. Фадєєв, Г. Ю. Носова та інші. – К. : Український Центр духовної культури, 2005. – С. 5-25.
13. Стратегії розвитку України: теорія і практика / за ред. О. С. Власюка. – К. : НІСД, 2002. – 864 с.

ХИЖНА О. П. *Эстетические ценности будущих учителей музыки через призму консолидации украинского общества.*

В статье рассматриваются проблемы художественного образования студентов педагогических университетов, формирования их ценностных ориентаций, предлагаются пути их решения. Подчеркивается, что важной задачей педагогической науки является разработка системы художественно-педагогической подготовки будущих учителей музыки.

Ключевые слова: *ценностные ориентации, эстетические ценности, художественно-педагогическая подготовка, учебная деятельность, художественно-педагогическое образование.*

KHIZHNA O. P. *the Aesthetic values of future music masters through the prism of consolidation of Ukrainian society.*

This article deals with the problem of the art and pedagogical training of the students who are studying at the Pedagogical University and proposes new ways of their solution. It is important today that the main task of the pedagogical science is to make system of the art and pedagogical training of future teacher of music.

Keywords: *the art and pedagogical education, the scientific activity, the professional ability, the artistic and pedagogical training.*